

TANÁRNAK LENNI JÓ?

MÁTYÁS ANIKÓ

Miskolci Egyetem Modern Filológiai Intézet, Miskolc

Beérkezett: 2022. december 14., elfogadva: 2023. január 23..

GREG THOMPSON: *The Global Report on the Status of Teachers 2021*. Brussels, 2021. Education International. x + 124 p. ISBN: 978-92-95120-28-0

A kötet egy az *Education International*¹ megbízásából készült kutatás eredményeit bemutatva nyújt kiváló betekintést a tanárokat világszerte érintő problémákba. A kutatás során pedagógus szakszervezetek és szakmai csoportosulások vezetőit kérdezték a tanárok helyzetéről. A jelentést két, szintén a tanárok helyzetét vizsgáló jelentés előzte meg, melyeket a szerző szerint jelen kiadvány előzményeként érdemes elolvasni, majd egymással összehasonlítani. Szerencsére ezt a feladatot, mintegy átvállalva az olvasótól, megteszi maga a szerző a könyv 11–17. oldalán. A kötet elkészítésének célja volt, hogy egyrészt – a korábbi kiadványok hagyományát követve – vizsgálja a tanárok fizetésének és munkakörülményeinek változásait, másrészt fókuszba állítsa a Covid-19-világjárvány iskolákra, tanárookra gyakorolt hatásait is.

A tanárok megítélése általában ellentmondásos, mivel teljesítményük önmagában nehezen mérhető. Ugyanakkor a fizetések, a munkakörülmények, a társadalomban betöltött szerepek mentén összehasonlítások végezhetők egy adott országon belül és országok között is. Azonban az ilyen összehasonlításokból gyakran nem derül ki, mennyire összetett

munka a tanítás, amely bár egyeseknek kívülről szemlélve egyszerűnek tűnhet, jelentős szakértelmet követel. A tanítás összetettségét csak fokozzák a politikai rendszerek szerkezeti sajátosságai, a szakmai fejlődési lehetőség gyakori hiánya és a társadalom által támasztott elvárások. A szerző épp ezért tartja fontosnak, hogy változzon a közvélekedés, mely szerint az oktatási rendszer minőségének javulása kizárólag a tanárok feladata. Jelentősebb szerepet kellene kapniuk az oktatási intézményeknek, a szakszervezeteknek és a kormányoknak az oktatás színvonalának emelésében és – ezáltal – a tanárok társadalmi megítélésének kedvező alakulásában. A tanárokról alkotott képet ugyanis jelentősen befolyásolják a kormányok és a média által közvetített üzenetek, továbbá a politikai berendezkedés és az oktatás minőségét célzó intézkedésekbe fektetett anyagi és erkölcsi források.

A jelentés alapjául szolgáló kutatás során a szerző és munkatársai a fent említett felvetések mentén összeállított online kérdőívvel (69 zárt kérdés [Likert-skála] kiegészítve nyitott kérdésekkel) kerestek meg 384 szakszervezeti vezetőt 94 különböző országból és öt régióból. Közülük

Levelező szerző: Mátyás Anikó, 3530 Miskolc, Kálvin J. u. 1/A. E-mail: nyeaniko@uni-miskolc.hu

¹ Az Education International a tanárok szakszervezeteinek globális szakszervezeti szövetsége, amely 178 ország és terület 383 tagszervezetéből áll, és több mint 32 millió oktatót képvisel az óvodától az egyetemig (<https://www.ei-ie.org/en/>).

128-an válaszoltak értékelhetően. A min-tavétel jellege biztosította a tanárok helyzetének nemzetközi összevetését. A szerző fontosnak tartja megjegyezni, hogy a gyűjtött adatok ugyan nem a tanárok véleményét tükrözik, de mivel a szakszervezetek képviselőit a tanárok választják, így válaszaikból értékes információk szűrhetők le a tanárok fizetését és munkafeltételeit, társadalmi megítélését illetően, nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt.

A jelentés szerkezete a tanulmányok hagyományos felépítését követi; a célokat és a szerző okfejtését taglaló bevezető rész után szakirodalmi áttekintés következik, mely a tanárok helyzetét befolyásoló tényezők alapján hét fő témacsoport köré szerveződik. Az intelligens szakmaiság (intelligent professionalism) témacsoport okkal került az első helyre, hiszen ez a jelentés alappillére. Ahogy a szerző, Greg Thompson írja, ha alcím adna a műnek, akkor az *A tanítás intelligens szakmaisága* (The intelligent professionalism of teaching) lenne. Az intelligens szakmaiság elvét követő tanárok, iskolaigazgatók, oktatási szakemberek és szakszervezeti vezetők olyan megfelelően informált és független cselekvők, akik a felelősség áthárítása helyett együttműködnek egymással a korszerű és színvonalas oktatás érdekében.

A második témakör a tanári lemorzsolódás (attrition). A tanárok folyamatosan növekvő munkaterheléséhez (workload) hasonlóan a lemorzsolódás világszerte fejtörést okoz a politikai döntéshozóknak. Ezt követően a szerző a stressz és jóllét kérdéskört járja körül (stress and well-being), melyek értelemszerűen szoros összefüggést mutatnak a lemorzsolódással és a munkaterheléssel. Majd a munkavégzés során jelentkező, a stressz, a pénzügyi támogatás és a szakmai fejlődési lehetőségek hiánya okozta bizonytalanság (precariousness of work) kerül a középpontba, egy jelenség, amely szin-

tén jelentős mértékben rontja a tanárok helyzetét. A sort az oktatási intézmények privatizációja (privatisation) zárja, egy jelenség, amely az egész világon megfigyelhető, és hátrányosan befolyásolja a rossz anyagi helyzetben élő, hátrányos helyzetű tanulókat, illetve számos ország esetében a lányokat. Ezek a hátrányok (leginkább a digitális eszközök hiánya és esélyegyenlőtlenségek formájában) a Covid-19 alatt különösen megmutakoztak.

A szakirodalmi áttekintést követően a szerző külön fejezetet szentel a jelentések összehasonlításának, és megállapítja, hogy bár a korábbi jelentések lezárása (2015, 2018) óta kisebb, pozitívnak mondható változás tapasztalható az oktatás különböző szintjein és területein, a tanárok továbbra is számos problémával küzdenek. A szakszervezetek véleménye szerint a fizetések nem változtak, ellenben mindenütt jelentősen növekedett a tanárok munkaterhelése. A kapott eredmények aggodalomra adnak okot a tanári rekrutáció jövőjét illetően.

A 2021-ben lezárt jelentésben a vizsgálati eredményeket a szerző könnyen áttekinthető formában tárja elénk, a táblázatokkal (statisztikai adatok összefoglalása) és ábrákkal (válaszok megoszlásának bemutatása diagramokkal) kiegészített, vázlatos, megjelenítésnek köszönhetően. Az egyes kérdésekre adott válaszok alapján szerkesztett ábrák és táblázatok közötti keresést a szerző az írás elején rögzített, részletes, számozott listával segíti. Az eredmények taglalása kutatásban jártas és járatlan szemnek egyaránt hasznos, hisz az egyes fejezetek végén található összefoglalók vázlatos áttekintőt tartalmaznak, kiemelve a lényeges pontokat. Emellett az egyes alfejezetek végén a nyitott kérdésekre adott válaszok is olvashatók (a szervezet és az ország megjelölésével), ezek szintén tanulságosak és könnyen érthetőek, elemezhetőek az olvasó számára.

A *kérdőíves vizsgálat* eredményeit a szerző három fő témacsoport mentén mutatja be. Az első rész az egyes nemzeti oktatási rendszerek jellemzőit tárgyalja (23–51. o.). Bemutatásukat a szerző elengedhetetlennek tartja azoknak a társadalmi, gazdasági és kulturális lehetőségeknek, fenyegetéseknek és korlátoknak a megértéséhez, melyekkel mind a tanárok, mind a szakszervezetek szembenéznék. Ezt követi a tanári fizetésekre, munkafeltételekre, valamint különböző oktatáspolitikai kérdésekre vonatkozó válaszokat elemző szakasz (52–77. o.), a tanári elégedettségmérőket, a munka és magánélet közötti egyensúly mutatóit megjelenítve. A harmadik rész a pandémia tanításra gyakorolt hatásait *részletezi* (78–93. o.), végül a negyedik – a harmadik témacsoport mentén – a szakszervezetek, kormányok és a tanárok *közötti* kapcsolatokat boncolgatja (94–112. o.).

Az eredményeket ismertetve a szerző kiemeli, hogy a tanári szakszervezetek képviselőinek túlnyomó többsége véli úgy, hogy a tanárokról a médiában megjelenített kép nem pozitív, és hogy a kormányok nem tesznek eleget azért, hogy ez a kép változzon. Egyre nagyobb a bizonytalanság a tanárok alkalmazási feltételeivel kapcsolatban, ami hátrányosan befolyásolja a fiatalok karrierválasztását. A tanári pálya egyre kevésbé népszerű. Más szakmákkal összehasonlítva a tanárok körében jelentős a lemorzsolódás, ami a megfelelő támogatás, a szakmai előrelépés, az elfogadható munkaterhelés és a méltányos fizetések hiányával magyarázható. A lemorzsolódás jelentős mértéke és a pályakezdő munkakerő érdeklődésének hiánya kritikusnak mondható. A szakszervezetek nagy része aggályát fejezte ki az alacsony fizetések és a romló munkafeltételek miatt, továbbá sérelmezik, hogy a kormányok a tanulás és tanítás infrastrukturális erőforrásainak finanszírozását nem tartják elsődleges-

nek. A fokozódó munkaterhelés jelentős feszültséggel és bizonytalansággal jár, és ezt nemcsak a tanárok, hanem az iskolaigazgatók, illetve a tanárokat segítő munkakerő is érzi. Az aktuális, helyi igényeket kielégítő, munkaidő alatti, ingyenesen biztosított szakmai fejlődés szükségességét többen prioritásként jelölték meg. Az oktatási intézmények privatizációját fenyegetőnek tartják az esélyegyenlőségre nézve, különösen ott, ahol az iskolák üzleti vállalkozások tulajdonába kerültek. Összességében elmondható, hogy néhány (részben) pozitív ellenpélda (Hollandia, Finnország, Svédország, Új-Zéland) kivételével a tanárok helyzete a 2018–2021 közötti időszakban romlott.

A Covid-19 hatásaival kapcsolatban a válaszadók többsége az online felületeken használható tananyagok készítése miatt megnövekedett munkaterhelést emelte ki. A számítástechnikai eszközök beszerzése körüli bizonytalanság csak növelte a problémák számát, nem szólva a tanárok saját és diákjaik biztonsága és egészsége miatt érzett aggodalmakról. Terheiket némileg ellensúlyozta, hogy a tanárok sokak számára az iskolát életben tartó hősökké váltak. Ugyanakkor, a válaszadók 28 százaléka épp ennek ellenkezőjéről számolt be. A válaszadók meglátása szerint a járvány tovább rontotta a tanárokról korábban kialakult, kedvezőtlen képet, és ebben a tanárokat lusta, munkakerülőnek tituláló média felelősségét látják, dacára annak, hogy a tanárok munkaterhelése a lezárások feloldásával sem enyhült, a költségvetési hiány és a csökkent munkavállalói létszám miatt. A részmunkaidőben, illetve határozott idejű szerződéssel foglalkoztatott tanárok a lezárások idején gyakran nem kaptak fizetést, ami különösen igaz az afrikai és néhány közel-keleti régióra. A szakszervezetek szerint a Covid-19 negatív hatásait egyrészt a korábban is létező, de egyre jobban elmélyülő egyenlőtlenség-

gek magyarázzák, másrészt a csökkenő pénzügyi támogatások, a nem megfelelően átgondolt politikai intézkedések és nem utolsósorban az intelligens szakmaiság hiánya.

A kötet összegzése során a szerző megállapítja, hogy a korábbi két jelentés során felmerülő problémák továbbra is fennállnak: csak csekély javulás tapasztalható a legtöbb területen. A tanárok helyzetén javító egységes, ajánlásokat tenni persze nehéz, mivel országunként eltérőek az igények és az oktatási rendszerek felépítése, a szerző mégis megpróbálkozik vele. Lehetséges megoldásként a korábban említett és a jelentés gerincét képező intelligens szakmaiság bevezetését javasolja – felősségvárás helyett, illetve az egyedi erőforrások és adottságok figyelembevételével. Javasatait külön fejezetben jeleníti meg (A Concluding Note on Intelligent Professionalism), melyben hangsúlyozza, fontos, hogy a tanárok, az iskolaigazgatók és a megválasztott szakszervezeti képviselők

legyenek az elsődleges döntéshozók az oktatást érintő ügyekkel kapcsolatban. Ahogy korábban említettem, a tanárok helyzetét több tényező befolyásolja. A régóta várt, tartós javulás érdekében ezért érdemes ezeken egyidejűleg változtatni. Tehát nem elegendő emelni a tanárok fizetését. Egy gyökeres változáshoz a politikusok, szakszervezeti vezetők és tanárok közötti szoros együttműködés is szükséges, mely a szakmai fejlődést, a hatékony problémamegoldást helyezi fókuszba, és reagál az adott területeken azonosított igényekre és kihívásokra.

A kötet nem csupán tanárok és a szakszervezetek képviselői számára lehet érdekes, hanem azok számára is, akik közvetlenül nem érintettek, hiszen a színvonalas oktatás közös érdek, és ennek elengedhetetlen közvetítői a megfelelően képzett, elégedett tanárok, akik ha hősök nem is, de a társadalom hasznos és megbecsült tagjai még lehetnek.

A cikk a Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemény, melynek szellemében a cikk bármilyen médiumban szabadon felhasználható, megosztható és újraközölhető, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje és az esetlegesen végrehajtott módosítások feltüntetésre kerülnek. (SID_1)